

بررسی شیوه های تأثیر هوش مصنوعی بر فرهنگ اسلامی

فصلنامه علمی فقه و حقوق نوین

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 – 1477

ISC.SID.NOORMAGZ.MAGIRAN
GOOGLESCHOLAR.ENSANI
www.jaml.ir

سال ۱۴۰۴، سال ششم، شماره ۲۵،
صفحات ۱۶-۱

محمدامین بنی عامریان دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و حقوق اسلامی دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام
aminiiamin9@gmail.com

امیر محمد جعفری دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و حقوق اسلامی دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام

نعمت الله فیروزی دانشیار دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام

چکیده

هوش مصنوعی به عنوان یکی از فناوری های پیشرفته قرن بیست و یکم، تأثیرات عمیقی بر جنبه های مختلف زندگی انسان، از جمله فرهنگ و ارزش های فرهنگی و دینی گذاشته است. هوش مصنوعی با تبدیل شدن به یک کنشگر فرهنگی می تواند با تولید محتوا، ارزش ها، هنجارها و حتی زبان و ادبیات یک جامعه را تحت تأثیر قرار دهد. در این میان خطر هوش مصنوعی بر فرهنگ اسلامی که آکنده از ارزش ها، هنجارها و مناسبات دینی با اهمیت است، می تواند تحت تأثیر این نوع از تهاجم قرار گیرد. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و استناد به منابع معتبر، به بررسی چالش های هوش مصنوعی در تقابل با فرهنگ اسلامی می پردازد. تغییر در ارزش ها و هنجارهای فرهنگی، تغییر در سبک زندگی و کاهش تعاملات انسانی و اجتماعی از اصلی ترین تأثیرات هوش مصنوعی می باشد که ممکن است منجر به بحران های هویتی و شخصیتی شود. از طرفی تأثیر هوش مصنوعی بر ادبیات، هنر و زبان به عنوان جلوه های فرهنگی جوامع، مشهود است. راهکارهای پیشنهادی شامل توسعه سیستم های هوش مصنوعی بومی مبتنی بر اخلاق اسلامی، تقویت سواد دیجیتال و همچنین تدوین چارچوب های قانونی می تواند به کنترل و حفظ ارزش های فرهنگی کمک کند.

واژگان کلیدی: هوش مصنوعی، فرهنگ اسلامی، فرهنگ فناوری، هویت دینی.

طبقه بندی JEL: فقه - حقوق - جزا و جرم شناسی - حقوق بین الملل - حقوق خصوصی

A Study of the Impact Methods of Artificial Intelligence on Islamic Culture

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC,SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

Year 2025 ,Sixth year ,Issue 25

Pages 1-16

Mohamd Amin
baniamerian

Master's student in Jurisprudence and Law at Imam Reza International University, Mashhad, Iran

Amir Mohamad Jafari

Master's student in Jurisprudence and Law at Imam Reza International University, Mashhad, Iran

Nematullah Firouzi

Associate Professor, Imam Reza International University, Mashhad, Iran

Abstract

Artificial Intelligence (AI), as one of the advanced technologies of the 21st century, has profound impacts on various aspects of human life, including culture, cultural values, and religious values. By becoming a cultural actor, AI can influence a society's values, norms, language, and even literature through content production. In this context, Islamic culture—rich in significant religious values, norms, and practices—faces the risk of being affected by this form of encroachment.

Using a descriptive-analytical method and citing credible sources, this article examines the challenges of AI in confronting Islamic culture. Key impacts of AI include shifts in cultural values and norms, changes in lifestyle, and reduced human and social interactions, which may lead to identity and personality crises. Additionally, AI's influence on literature, art, and language—as manifestations of cultural expression—is evident.

Proposed solutions include developing indigenous AI systems based on Islamic ethics, enhancing digital literacy, and establishing legal frameworks to help control and preserve cultural values.

Keywords: Artificial Intelligence, Islamic Culture, Technology Culture, Religious Identity.

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

مقدمه

خودکار، ممکن است ناخواسته ارزش‌های مغایر با فرهنگ اسلامی را ترویج کند. برای نمونه، الگوریتم‌های رسانه‌های اجتماعی مانند فیسبوک و اینستاگرام، با اولویت‌دهی به محتوای سکولار یا مصرف‌گرا، سبک زندگی اسلامی را تحت تأثیر قرار می‌دهند (حسینی، ۱۴۰۰، ۱۲۰). از سوی دیگر، استفاده از ربات‌های هوشمند در تفسیر متون دینی، بدون نظارت علما، به برداشت‌های نادرست از قرآن و سنت می‌انجامد که این مسئله نه تنها مرجعیت نهادهای دینی را تضعیف می‌کند، بلکه ممکن است به تحریف مفاهیم اسلامی بینجامد (زارعی، ۱۴۰۰، ۲۶). از سوی دیگر، چالش‌های اجتماعی و فرهنگی نیز در این زمینه قابل توجه هستند. گسترش هوش مصنوعی می‌تواند منجر به تغییرات در بازار کار، شیوه‌های آموزشی و حتی روابط اجتماعی شود. بسیاری از مشاغل ممکن است به دلیل اتوماسیون از بین بروند و این امر می‌تواند به نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی منجر شود. به همین دلیل، نیاز به برنامه‌ریزی و آماده‌سازی برای این تغییرات حیاتی است. هوش مصنوعی در حال تغییر ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی جوامع است. در بستر فرهنگ اسلامی، این فناوری با مسائلی مانند حفظ حریم خصوصی، عدالت اجتماعی، و هویت دینی در تعامل قرار می‌گیرد. فرهنگ اسلامی، مبتنی بر آموزه‌های قرآن و سنت، بر ارزش‌هایی مانند عدالت، امانت‌داری، و احترام به کرامت انسانی تأکید دارد. با این حال، توسعه هوش مصنوعی در محیط‌های سکولار و غربی ممکن است این ارزش‌ها را تحت تأثیر قرار دهد (فاضل لنگرانی، ۱۴۰۰، ۵۵).

با توجه به توسعه روزافزون هوش مصنوعی و ورود آن به حوزه‌های حساس اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، مسئله وابستگی کشورهای اسلامی به فناوری‌های غیربومی به‌ویژه در

تحولات فناورانه در قرن حاضر، به‌ویژه در حوزه هوش مصنوعی، ابعاد مختلف زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. هوش مصنوعی به‌عنوان یکی از ارکان تمدن نوین، توان تغییر در ساختارهای تصمیم‌گیری، داده‌کاوی، امنیت، اقتصاد و حتی فرهنگ را دارد. هوش مصنوعی (Artificial Intelligence) به عنوان یکی از انقلابی‌ترین فناوری‌های عصر حاضر، به سرعت در حال تغییر و تحول در جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها است. از خدمات مشتریان و تحلیل داده‌ها گرفته تا اتوماسیون فرآیندهای صنعتی و حتی پزشکی، کاربردهای گسترده هوش مصنوعی به وضوح نمایانگر تأثیر عمیق این تکنولوژی بر جامعه مدرن است.

در این میان، فرهنگ اسلامی به عنوان میراثی غنی و پویا، با چالش‌ها و مسائل فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی قابل توجهی روبه‌رو شده است. فرهنگ اسلامی-ایرانی، با تکیه بر ارزش‌های دینی، اخلاقی و تاریخی، همواره در تعامل با فناوریهای جدید، مسیری متعادل و حکیمانه را دنبال کرده است. امروزه، هوش مصنوعی با قابلیت‌هایی مانند پردازش زبانهای طبیعی، تولید محتوا، یادگیری ماشین و شبیه‌سازی رفتارهای انسانی، هم می‌تواند به احیا و ترویج این فرهنگ کمک کند و هم ممکن است با ایجاد تغییرات ناخواسته، هویت فرهنگی و دینی جامعه را تحت تأثیر قرار دهد.

یکی از چالش‌های اصلی در گسترش هوش مصنوعی، عدم شفافیت الگوریتم‌ها و فرآیندهای تصمیم‌گیری آنها است. هوش مصنوعی، به دلیل توسعه در محیط‌های غیردینی و غربی و همچنین با قابلیت‌های منحصر به فرد خود در پردازش داده‌ها، یادگیری ماشینی، و تصمیم‌گیری

بهبود تعاملات فرهنگی نقش موثری دارد، اما همچنین تهدیداتی چون از دادن هویت فرهنگی، نابرابری های اجتماعی و کاهش تعاملات چهره به چهره را نیز به دنبال دارد (دانشور، ۱۴۰۳). پژوهش «کالبدشکافی رویکرد دینی در مواجهه با شبکه چالش های امنیتی هوش مصنوعی» تأکید می کند که فقه می تواند با تنظیم قوانین بین المللی، از استفاده ابزاری از هوش مصنوعی برای جاسوسی یا حملات سایبری جلوگیری کند (مرادزاده، ۱۴۰۳). مطالعات غربی مانند مقاله چالش الگوریتمی در حکمرانی هوش مصنوعی (The Algorithmic Problem in AI Governance) نشان می دهد که تمرکز داده ها در دست شرکت های محدود، منجر به تقویت سلطه فرهنگی-اقتصادی می شود (القمادی، ۲۰۲۲). گزارش خطرات کنترل نشده هوش مصنوعی (Dangers of unregulated AI) هشدار می دهد که عدم تنظیم مقررات، هوش مصنوعی را به ابزاری برای سرکوب جوامع ضعیف تبدیل می کند (بوستروم، ۲۰۱۴). تحقیقات بسیاری به بررسی شفافیت الگوریتم ها و اعتبار آن ها پرداخته اند راجی (راجی، ۲۰۱۹) و بولاموینی (بولاموینی، ۲۰۱۹) در مطالعه ای به بررسی سوگیری های نژادی و جنسیتی در سیستم های شناسایی چهره پرداخته و تأکید کردند که عدم شفافیت در الگوریتم ها می تواند به تبعیض و نابرابری منجر شود. این تحقیق نشان داد که الگوریتم های یادگیری ماشین ممکن است به دلیل داده های ناعادلانه، نتایج نادرستی را ارائه دهند که با قواعد اسلامی در تضاد است.

چالش های کلیدی گسترش و سلطه هوش مصنوعی بر فرهنگ اسلامی

حوزه داده و الگوریتم های تصمیم ساز اهمیت مضاعف یافته است. چنانچه جوامع اسلامی نتوانند مالکیت علمی و فنی این حوزه را به دست گیرند، ممکن است به طور ناخواسته در معرض نفوذ و سلطه فرهنگی قرار گیرند.

این مقاله با هدف تحلیل چالش های هوش مصنوعی برای فرهنگ اسلامی و ارائه راهکارهای عملی، به سه پرسش کلیدی پاسخ خواهد داد:

۱. مهم ترین چالش های هوش مصنوعی برای فرهنگ اسلامی چیست؟

۲. چگونه می توان این چالش ها را در چارچوب اخلاق اسلامی مدیریت کرد؟

۳. راهکارهای تطبیق هوش مصنوعی با ارزش های اسلامی کدامند؟

پیشینه پژوهش

مطالعات انجام شده، به نسبت فرهنگ اسلامی و فناوری های نوین پرداخته اند. عمده پژوهش ها در حوزه فقه فناوری، اخلاق داده و امنیت اطلاعات متمرکز شده اند. آثار فقهی نظیر کتاب «فقه فناوری های نوپدید» نوشته محمدجواد فاضل لنکرانی، ضمن پرداختن به مبانی فقهی، به کاربرد قواعد اسلامی در زمینه های فناوری های نوین دارد. همچنین، مقالات پراکنده ای در خصوص مالکیت داده، حریم خصوصی و امنیت اطلاعات از منظر فقه اسلامی به رشته تحریر درآمده اند. اما تحقیقاتی در خصوص گسترش هوش مصنوعی انجام گرفته است. مقاله تاثیرات هوش مصنوعی بر روابط اجتماعی و فرهنگی به این پرداخته اند که هوش مصنوعی در تقویت ارتباطات انسانی و

در این بخش، به بررسی چند چالش کلیدی می‌پردازیم که هوش مصنوعی در مواجهه با فرهنگ اسلامی به وجود می‌آورد: تغییر در ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی

در فرهنگ اسلامی، ارزش‌ها و هنجارها به‌عنوان مبنای زندگی اجتماعی و فردی شناخته می‌شوند. از جمله این ارزش‌ها می‌توان به احترام به بزرگ‌ترها، همبستگی خانوادگی و همکاری در مسائل اجتماعی اشاره کرد. با گسترش هوش مصنوعی و فناوری‌های مرتبط، این ارزش‌ها ممکن است تحت تأثیر قرار گیرند. تحقیق فتورهچی نشان می‌دهد که هوش مصنوعی با ترویج فرهنگ مصرف‌گرایی و یکسان‌سازی زبانی، هویت‌های محلی و دینی را تهدید می‌کند (فتوره چی، ۱۴۰۲). به طور خاص، وابستگی به تکنولوژی، از جمله استفاده از دستگاه‌های هوشمند می‌تواند باعث کاهش تعاملات انسانی و روابط چهره به چهره شود. هوش مصنوعی با ارائه راهکارهای جدید و اتوماسیون، می‌تواند به تغییر در ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی منجر شود. در فرهنگ اسلامی، ارزش‌هایی مانند تعاون، همبستگی و احترام به خانواده از اهمیت بالایی برخوردار هستند. اما با افزایش استفاده از سیستم‌های هوش مصنوعی در حوزه‌های مختلف، ممکن است این ارزش‌ها تحت تأثیر قرار گیرند. در فرهنگ اسلامی، هنجارهای اجتماعی بر اساس اصول اخلاقی و دینی تعریف می‌شوند. با ورود هوش مصنوعی، هنجارهای اجتماعی ممکن است تحت تأثیر قرار گیرند. به عنوان مثال، در جوامع اسلامی، احترام به بزرگ‌ترها و ارزش‌های خانوادگی از اصول بنیادین شناخته می‌شوند. اما با افزایش استفاده از تکنولوژی‌های نوین، ممکن است جوانان به جای احترام به بزرگ‌ترها، به تکنولوژی‌ها و دستگاه‌ها وابسته شوند. این وابستگی به

هوش مصنوعی (AI) به عنوان یک فناوری نوین، به سرعت در حال گسترش و نفوذ در جوامع مختلف است. این گسترش نه تنها ابعاد اقتصادی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه می‌تواند تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر فرهنگ‌ها و هویت‌های ریشه‌دار، به‌ویژه فرهنگ‌های غنی اسلامی، بگذارد. در مقابل فرهنگ اسلامی قابلیت جهت دهی مثبتی بر چگونگی روند و گسترش هوش مصنوعی دارد، بطور مثال قاعده نفی سبیل بر اساس آیات قرآن و روایات اسلامی استوار است و به فلسفه‌ای عمیق در مورد حقوق فردی و اجتماعی اشاره دارد. این قاعده تأکید می‌کند که هیچ فردی نمی‌تواند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر فرد مسلمان مسلط شود. در واقع، این قاعده به نوعی به حفظ کرامت انسانی و حقوق افراد اشاره دارد و به عنوان یک اصل کلی در فقه اسلامی مورد پذیرش قرار گرفته است. قاعده نفی سبیل که ریشه در آیه شریفه "و لن یجعل الله للکافرین علی المؤمنین سبیلاً" دارد، بر منع تسلط غیرمسلمانان بر مسلمانان در ابعاد مختلف دلالت دارد (فاضل لنکرانی، ۱۴۰۰). این تسلط می‌تواند سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و حتی اطلاعاتی باشد. سلطه پنهانی که از طریق الگوریتم‌ها و پلتفرم‌های غیربومی اعمال می‌شود، می‌تواند مصداقی نوین از سبیل باشد و به همین دلیل، تحلیل فقهی این موارد ضروری است. این قاعده در فقه اسلامی به عنوان یکی از اصول اخلاقی و اجتماعی شناخته می‌شود و بر این اصل تأکید دارد که هیچ فرد یا نهادی مجاز نیست به حقوق، امنیت، یا شأن انسانی دیگران آسیب برساند. در دنیای امروز، با گسترش هوش مصنوعی و تکنولوژی‌های مرتبط، این قاعده می‌تواند به عنوان مبنایی برای ارزیابی و هدایت توسعه این فناوری‌ها مورد استفاده قرار گیرد (فیروزی و بنی عامریان، ۱۴۰۴).

جای تعاملات انسانی فرهنگ اسلامی را تحت تأثیر قرار دهد. گسترش محتوای غیراخلاقی با ابزارهای تولید هوش مصنوعی مثل (Deepfake) و همچنین رواج کلاب‌ها، مشروبات الکلی، موسیقی‌های مبتذل و شعارهای غربی و بی‌اساسی مانند آزادی در در سینما و رسانه، سبب رواج محتوای غیراخلاقی در فضای خانواده گردد. تفریحات حلال موجود در سبک زندگی اسلامی مانند ورزش، طبیعت‌گردی، مطالعه و پرهیز از لهو و لعب و موسیقی‌های حرام که در سبک زندگی اسلامی وجود دارد، با ترکیب تعادل، معنویت و اخلاق می‌تواند در صورت اجرای صحیح، هم نیازهای مادی و هم معنوی بشر را پاسخ دهد. اما سبک غربی با وجود جذابیت‌های ظاهری، به دلیل فقدان معنویت و تزلزل در نهاد خانواده، در درازمدت ناکارآمد است و موجب افول بشریت خواهد شد. آینده متعلق به تمدنی است که بتواند تکنولوژی پیشرفته را با ارزش‌های انسانی و دینی تلفیق کند، و این دقیقاً همان چیزی است که سبک زندگی اسلامی می‌تواند ارائه دهد.

کاهش تعاملات انسانی

یکی از تأثیرات بارز هوش مصنوعی، کاهش تعاملات انسانی در جوامع است. در فرهنگ اسلامی، روابط خانوادگی و اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردارند. افراد به طور معمول وقت خود را صرف گفتگو، تبادل نظر و انجام فعالیت‌های مشترک می‌کنند. با گسترش سیستم‌های هوش مصنوعی، مانند دستیارهای صوتی و برنامه‌های کاربردی هوشمند، ممکن است افراد به تدریج به جای تعامل با یکدیگر، به این تکنولوژی‌ها وابسته شوند. به عنوان مثال، در خانواده‌های مسلمان که معمولاً بر اساس روابط نزدیک و صمیمی ساخته شده‌اند، اگر اعضای خانواده بیشتر وقت خود را صرف استفاده

تکنولوژی می‌تواند به تغییر در رفتارها و هنجارهای اجتماعی منجر شود. مثلاً جوانان ممکن است بیشتر به دنبال استفاده از شبکه‌های اجتماعی و سرگرمی‌های دیجیتال باشند تا وقت خود را صرف فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی کنند. این تغییر در هنجارها می‌تواند به فراموشی ارزش‌های بنیادین فرهنگی و دینی منجر شود.

تغییر در ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی به‌عنوان یکی از چالش‌های جدی ناشی از گسترش هوش مصنوعی، به ویژه در جوامع اسلامی، نیازمند بررسی عمیق و دقیقی است. فرهنگ اسلامی که بر پایه اصول اخلاقی، اجتماعی و دینی بنیاد شده است، با ورود تکنولوژی‌های نوین و به‌ویژه هوش مصنوعی، با چالش‌های جدیدی مواجه می‌شود. این تغییرات ممکن است به تدریج بر نحوه زندگی، تعاملات اجتماعی و هنجارهای فرهنگی تأثیر بگذارد.

تغییر در سبک زندگی

فرهنگ و سبک زندگی اسلامی همواره یکی از نقاط مورد تهاجم کشورهای غربی بر علیه مسلمانان می‌باشد. پلتفرم‌های غربی مانند یوتیوب و اینستاگرام که زیر نظر کشورهای غربی می‌باشند می‌توانند با الگوریتم‌های خود، ارزش‌های سکولار و لیبرال را ترویج کنند. سبک زندگی غربی که بر پایه فردگرایی شکل گرفته است با فرهنگ زندگی اسلامی که بر پایه‌ی خدا محوری حرکت می‌کند، دارای تفاوت‌های بنیادین فردی و اجتماعی در حوزه فرهنگ می‌باشند. سبک پوشش و حجاب افراد، تغذیه و حتی نحوه سرگرمی و تفریحات دو فرهنگ تفاوت‌های بسیاری با یکدیگر دارا می‌باشند. هوش مصنوعی می‌تواند با تزریق سبک زندگی غربی سبب افزایش فردگرایی به وسیله جایگزینی حیوانات خانگی و ربات‌ها به

حل این چالش، مدیریت آگاهانه فناوری و حفظ تعادل بین زندگی دیجیتال و واقعی است.

چالش‌های هویت و خودآگاهی

تغییر در ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی می‌تواند به بحران هویتی منجر شود. در جوامع اسلامی، هویت فردی و اجتماعی به شدت با ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی مرتبط است. با ورود هوش مصنوعی و تغییر در نحوه زندگی، ممکن است افراد احساس کنند که هویت آن‌ها تهدید شده است. این احساس می‌تواند به نارضایتی اجتماعی و بحران هویتی منجر شود، به ویژه در جوانان که در جستجوی هویت و جایگاه خود در جامعه هستند. به طور کلی، تغییر در ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی ناشی از گسترش هوش مصنوعی در جوامع اسلامی به عنوان یک چالش جدی مطرح است. این تغییرات می‌تواند تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر زندگی اجتماعی و فرهنگی داشته باشد. بنابراین، نیاز به بررسی و تحلیل دقیق این تغییرات و تدوین راهکارهای مؤثر برای حفظ ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی وجود دارد

در دنیای امروز که فناوری به سرعت در حال پیشرفت است، هویت فردی و اجتماعی به چالشی جدی تبدیل شده است. در فرهنگ اسلامی، شناخت هویت و خودآگاهی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با ظهور هوش مصنوعی، این احساس هویت ممکن است تحت تأثیر قرار گیرد. مردم ممکن است احساس کنند که نقش آن‌ها در جامعه به تدریج به دلیل اتوماسیون و سیستم‌های خودکار کاهش می‌یابد. برای مثال، در محیط‌های کاری، اگر تصمیمات به‌طور خودکار توسط الگوریتم‌ها اتخاذ شوند، ممکن است کارمندان احساس کنند که نقش آن‌ها به عنوان انسان‌ها نادیده گرفته شده است. این

از تکنولوژی‌های هوشمند کنند، این ممکن است به کاهش زمان‌های گفت‌وگو، مشارکت در فعالیت‌های مشترک و حمایت از یکدیگر منجر شود. این تغییرات می‌تواند به تضعیف ساختارهای اجتماعی و در نهایت به فراموشی ارزش‌هایی که نسل‌ها به آن‌ها پایبند بوده‌اند، منجر گردد (فاضل لنکرانی، ۱۴۰۰) و یا استفاده از برنامه‌هایی که امکان برقراری ارتباط از طریق پیامک یا ویدئو کنفرانس را فراهم می‌کنند، ممکن است به جای ملاقات‌های حضوری، ترجیح داده شود. این تغییر می‌تواند منجر به تضعیف روابط خانوادگی و دوستانه شود و احساس تنهایی و انزوای اجتماعی را افزایش دهد. اگر خانواده‌ها بیشتر به تکنولوژی‌ها و دستگاه‌های هوشمند وابسته شوند، ممکن است ارتباطات انسانی و روابط خانوادگی کاهش یابد. این تغییرات می‌تواند به تضعیف ساختارهای اجتماعی و فرهنگی منجر شود (مصباح یزدی، بی تا).

البته، هوش مصنوعی می‌تواند اثرات مثبتی نیز بر تعاملات اجتماعی داشته باشد. به عنوان مثال، هوش مصنوعی می‌تواند به افراد دارای معلولیت کمک کند تا با دیگران ارتباط برقرار کنند و در جامعه مشارکت داشته باشند. همچنین، هوش مصنوعی می‌تواند به ایجاد جوامع آنلاین جدید کمک کند که در آن افراد با علایق مشترک می‌توانند با یکدیگر تعامل کنند.

هوش مصنوعی تأثیرات پیچیده‌ای بر تعاملات اجتماعی دارد و می‌تواند هم باعث کاهش و هم تغییر شکل ارتباطات بین افراد شود. در برخی موارد، ممکن است جایگزین تعاملات انسانی شود، در حالی که در موارد دیگر، می‌تواند ابزاری برای تقویت ارتباطات باشد. اگرچه ممکن است برخی ارتباطات حضوری را کاهش دهد، اما در عین حال می‌تواند ارتباطات جدیدی خلق کند یا کیفیت تعاملات را بهبود بخشد. کلید

این وابستگی می‌تواند به کاهش احساس خودآگاهی و شناخت افراد از خود منجر شود. زمانی که افراد احساس کنند که نادیده گرفته می‌شوند یا به خاطر فرهنگ یا هویت خود تبعیض می‌بینند، ممکن است به انزوا و بحران هویتی دچار شوند. این احساس می‌تواند به کاهش اعتماد به نفس و احساس تعلق به جامعه منجر شود. به عنوان مثال، جوانانی که به خاطر هویت فرهنگی خود طرد می‌شوند، ممکن است احساس کنند که جایگاه و ارزش آن‌ها در جامعه نادیده گرفته شده است. این موضوع می‌تواند به تشدید نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی منجر شود و در نهایت به بحران‌های اجتماعی و فرهنگی دامن بزند.

در فرهنگ اسلامی، هویت انسانی به عنوان یکی از ارزش‌های اساسی شناخته می‌شود. اگر افراد احساس کنند که هویت آن‌ها نادیده گرفته شده یا به خطر افتاده است، این می‌تواند به بحران هویتی و کاهش اعتماد به نفس منجر شود. به همین دلیل، ضروری است که در طراحی و پیاده‌سازی سیستم‌های هوش مصنوعی، به حفظ هویت انسانی و ارزش‌های فرهنگی توجه شود.

۴-۳-۲- تغییر در تعریف خودآگاهی

خودآگاهی به معنای شناخت فرد از خود و درک نقش او در جامعه است. در فرهنگ اسلامی، خودآگاهی معمولاً با توجه به اصول دینی و اخلاقی تعریف می‌شود. اما با گسترش هوش مصنوعی و حضور روزافزون آن در زندگی روزمره، ممکن است تعریف خودآگاهی تغییر کند. افرادی که به طور مداوم تحت تأثیر تکنولوژی قرار دارند، ممکن است به تدریج احساس کنند که هویت آن‌ها به یک الگوریتم یا سیستم خودکار وابسته است. این وابستگی می‌تواند به کاهش حس خودآگاهی و درک

احساس می‌تواند منجر به بحران هویتی و عدم اعتماد به نفس در افراد شود، به ویژه در جوانانی که در جستجوی هویت و جایگاه خود در جامعه هستند (معلم، ۲۰۲۱). هویت و خودآگاهی به عنوان مفاهیم بنیادین در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها، در فرهنگ اسلامی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. با گسترش هوش مصنوعی و تأثیرات آن بر جامعه، این دو مفهوم با چالش‌های جدی مواجه می‌شوند. در این بخش، به بررسی ابعاد مختلف چالش‌های هویت و خودآگاهی در دنیای مدرن و به خصوص در جوامع اسلامی می‌پردازیم.

1-3-4 بحران هویتی

با ظهور هوش مصنوعی و تکنولوژی‌های مرتبط، افراد ممکن است در جستجوی هویت خود دچار بحران شوند. در فرهنگ اسلامی، هویت فردی و اجتماعی معمولاً بر اساس ارزش‌ها، اعتقادات و نقش‌های اجتماعی تعیین می‌شود. اما با افزایش استفاده از سیستم‌های هوش مصنوعی، افراد ممکن است احساس کنند که نقش‌های سنتی آن‌ها تحت تأثیر قرار گرفته و به تدریج از بین می‌روند. به عنوان مثال، در جوامع اسلامی که ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردارند، اگر افراد بیشتر به تکنولوژی‌ها و سیستم‌های خودکار وابسته شوند، ممکن است احساس کنند که هویت آن‌ها نادیده گرفته شده است. این بحران هویتی می‌تواند به احساس بی‌هویتی، انزوا و سردرگمی در زندگی منجر شود و به تدریج بر سلامت روانی و اجتماعی افراد تأثیر بگذارد (حسینی، ۱۴۰۰). هوش مصنوعی می‌تواند تأثیرات عمیقی بر هویت انسانی داشته باشد. با افزایش استفاده از سیستم‌های خودکار، ممکن است افراد احساس کنند که هویت آن‌ها به تدریج به یک الگوریتم یا فناوری وابسته است.

به کاهش احساس تعلق و همبستگی اجتماعی منجر شود و در نهایت به بحران هویتی و انزوای اجتماعی دامن بزند.

۴-۳-۳- تأثیر بر نسل‌های آینده

چالش‌های هویتی و خودآگاهی نه تنها بر نسل حاضر تأثیر می‌گذارد، بلکه می‌تواند بر نسل‌های آینده نیز تأثیر بگذارد. با گسترش هوش مصنوعی و تکنولوژی‌های مرتبط، نسل‌های آینده ممکن است با چالش‌های جدیدی در زمینه هویت و خودآگاهی مواجه شوند. اگر نسل‌های آینده نتوانند ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی را به درستی درک کنند و خودآگاهی صحیحی از هویت خود پیدا کنند، این موضوع می‌تواند به کاهش تنوع فرهنگی و از بین رفتن هویت‌های ریشه‌دار منجر شود. به‌ویژه در جوامع اسلامی، این موضوع می‌تواند به نابودی ارزش‌های فرهنگی و دینی که نسل‌ها بر پایه آن‌ها زندگی کرده‌اند، منجر گردد.

از طرفی انتقال ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی از نسلی به نسل دیگر یکی از اصول اساسی در فرهنگ اسلامی است. با گسترش هوش مصنوعی و تکنولوژی‌های دیجیتال، ممکن است روش‌های انتقال این ارزش‌ها دچار تغییر شود. به عنوان مثال، نسل‌های جدید ممکن است بیشتر از طریق رسانه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های آنلاین با اطلاعات و ارزش‌ها آشنا شوند، به جای اینکه این ارزش‌ها را از طریق گفتگوهای خانوادگی و تعاملات اجتماعی یاد بگیرند. این تغییر روش انتقال می‌تواند به درک نادرست یا سطحی از ارزش‌های اسلامی منجر شود. به‌ویژه زمانی که محتوای آنلاین ممکن است شامل اطلاعات نادرست، تعصبات یا تفاسیر غیرمعتبر از اصول اسلامی باشد. این موضوع می‌تواند به نابودی یا تحریف ارزش‌های اسلامی در نسل‌های آینده منجر شود.

فرد از خود منجر شود. به‌عنوان مثال، اگر یک فرد به جای تصمیم‌گیری مستقل، به یک سیستم هوش مصنوعی برای تعیین مسیر زندگی‌اش اعتماد کند، ممکن است خودآگاهی او تضعیف شود و احساس کند که کنترل کمتری بر زندگی خود دارد.

تصویر خود (self-image) یکی از ابعاد مهم خودآگاهی است که تحت تأثیر هوش مصنوعی قرار می‌گیرد. در دنیای دیجیتال، افراد به طور مداوم تحت تأثیر تصاویر و تصورات ارائه شده در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی قرار دارند. این تأثیر می‌تواند به ایجاد تصورات نادرست از خود و دیگران منجر شود. در فرهنگ اسلامی، ارزش‌های اخلاقی و دینی به شکل‌گیری تصویر خود و نحوه درک فرد از خود کمک می‌کند. اما با تبلیغات و تصاویری که در دنیای دیجیتال منتشر می‌شوند، ممکن است جوانان به تصورات نادرست درباره خودشان و ارزش‌های فرهنگی‌شان دچار شوند. این موضوع می‌تواند به کاهش اعتماد به نفس و احساس ناامنی منجر شود و در نهایت به بحران هویتی دامن بزند.

تغییر در هویت و خودآگاهی می‌تواند تأثیرات عمیق‌تری بر روابط اجتماعی افراد داشته باشد. در فرهنگ اسلامی، روابط انسانی و تعاملات اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردارند. اما با افزایش وابستگی به هوش مصنوعی، ممکن است افراد به جای تعاملات انسانی، به سیستم‌های خودکار و دیجیتال روی آورند. این موضوع می‌تواند به کاهش کیفیت روابط اجتماعی و از بین رفتن ارتباطات عاطفی و انسانی منجر شود. به عنوان مثال، نوجوانانی که بیشتر وقت خود را در شبکه‌های اجتماعی و بازی‌های آنلاین می‌گذرانند، ممکن است از تعاملات اجتماعی واقعی فاصله بگیرند. این فاصله‌گذاری ممکن است

3-5 تبعیض و نابرابری فرهنگی

می‌توانند به تهدیدی برای هویت فرهنگی و اجتماعی نیز تبدیل شوند. در این بخش، به بررسی ابعاد مختلف تبعیض و نابرابری فرهنگی ناشی از هوش مصنوعی می‌پردازیم.

۵-۳-۱- تعصبات موجود در داده‌های آموزشی

الگوریتم‌های هوش مصنوعی بر اساس داده‌های تاریخی و آموزشی طراحی می‌شوند. این داده‌ها ممکن است شامل تعصبات و نابرابری‌های موجود در جامعه باشند. به عنوان مثال، اگر یک الگوریتم استخدامی بر اساس داده‌های ناعادلانه آموزش ببیند، ممکن است به صورت نامطلوبی به نژاد، جنسیت یا سایر ویژگی‌های فرهنگی توجه کند و نتایج ناعادلانه‌ای ارائه دهد. در جوامع اسلامی، این موضوع به‌ویژه نگران‌کننده است زیرا ممکن است منجر به نادیده گرفتن فرهنگ‌ها و هویت‌های خاص شود. به عنوان مثال، اگر داده‌های جمع‌آوری شده بیشتر از گروه‌های خاصی باشد، جوانان مسلمان و افرادی که از فرهنگ‌های خاصی می‌آیند، ممکن است از فرصت‌های شغلی و اجتماعی محروم شوند.

تبعیض فرهنگی همچنین می‌تواند ناشی از عدم شمولیت در فرآیند طراحی و توسعه سیستم‌های هوش مصنوعی باشد. اگر تیم‌های توسعه‌دهنده فاقد تنوع فرهنگی باشند، احتمال اینکه نیازها و خواسته‌های همه اقوام و فرهنگ‌ها در نظر گرفته شود، به شدت کاهش می‌یابد. این موضوع می‌تواند منجر به طراحی سیستم‌هایی شود که بر اساس یک فرهنگ خاص عمل می‌کنند و در نتیجه، دیگر فرهنگ‌ها را نادیده می‌گیرند. به عنوان مثال، اگر یک سیستم هوش مصنوعی به طور خاص برای یک فرهنگ طراحی شود، ممکن است نتواند به درستی نیازهای فرهنگی و اجتماعی دیگر جوامع، از جمله جوامع

تبعیض و نابرابری یکی از چالش‌های جدی در گسترش هوش مصنوعی است. هنگامی که الگوریتم‌ها بر اساس داده‌های تاریخی آموزش داده می‌شوند، این داده‌ها ممکن است شامل تعصبات و نابرابری‌های موجود در جامعه باشند. در جوامع اسلامی، این موضوع به شکل خاصی اهمیت دارد، زیرا ممکن است به نادیده گرفتن فرهنگ‌ها و هویت‌های خاص منجر شود. یکی از چالش‌های عمده در گسترش هوش مصنوعی، احتمال بروز تبعیض و نابرابری فرهنگی است. الگوریتم‌های هوش مصنوعی معمولاً با داده‌های تاریخی آموزش داده می‌شوند که ممکن است شامل تعصبات و نابرابری‌های موجود در جامعه باشد. این موضوع می‌تواند منجر به نادیده گرفتن فرهنگ‌های غنی اسلامی و عدم شمولیت آن‌ها در فرآیندهای تصمیم‌گیری شود. به عنوان مثال، اگر سیستم‌های هوش مصنوعی در حوزه‌های آموزشی یا استخدامی به صورت ناعادلانه عمل کنند، ممکن است جوانان مسلمان و فرهنگ‌های اسلامی از فرصت‌های برابر محروم شوند. برای مثال، اگر یک الگوریتم استخدامی به دلیل داده‌های ناعادلانه، کاندیداهای مسلمان یا افرادی که از فرهنگ‌های خاصی می‌آیند را نادیده بگیرد، این می‌تواند به تضعیف فرصت‌های شغلی و اجتماعی آن‌ها منجر شود. این نوع تبعیض نه تنها بر افراد تأثیر می‌گذارد، بلکه می‌تواند به تضعیف کل جامعه و افزایش نابرابری‌ها منجر شود. (کریمی، ۱۴۰۱)

تبعیض و نابرابری فرهنگی یکی از چالش‌های عمده‌ای است که با گسترش هوش مصنوعی در جوامع مختلف، به‌ویژه جوامع اسلامی، بیشتر به چشم می‌خورد. این چالش‌ها نه تنها بر جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی تأثیر می‌گذارند، بلکه

زبان و ادبیات جزء اساسی هر فرهنگی هستند و در فرهنگ اسلامی نیز از اهمیت بالایی برخوردارند. با گسترش هوش مصنوعی، به‌ویژه در حوزه‌های ترجمه ماشینی و پردازش زبان طبیعی، ممکن است کیفیت زبان و ادبیات تحت تأثیر قرار گیرد. زبان و ادبیات یکی از ارکان اصلی فرهنگ اسلامی هستند. با گسترش هوش مصنوعی، ممکن است زبان‌های محلی و دیالوگ‌های فرهنگی تحت تأثیر قرار گیرند. به عنوان مثال، استفاده از سیستم‌های ترجمه ماشینی می‌تواند به کاهش کیفیت ترجمه‌ها و از بین رفتن ظرافت‌های زبانی منجر شود. این موضوع می‌تواند به تضعیف ادبیات غنی اسلامی و عدم انتقال صحیح مفاهیم و معانی آن به نسل‌های آینده منجر گردد. به عنوان مثال، زیبایی‌های زبانی و مفاهیم عمیق ادبیات اسلامی ممکن است به درستی منتقل نشوند. این موضوع می‌تواند به تضعیف زبان‌های محلی و ادبیات غنی اسلامی منجر شود و نسل‌های آینده را از درک صحیح و عمیق این فرهنگ محروم کند.

زبان و ادبیات به عنوان دو عنصر کلیدی در شکل‌گیری و تداوم فرهنگ‌ها، نقشی بسزا در هویت و تاریخ جوامع ایفا می‌کنند. در فرهنگ‌های اسلامی، زبان عربی و ادبیات غنی آن به عنوان میراثی ارزشمند شناخته می‌شوند که نه تنها ابزار ارتباطی، بلکه محملی برای انتقال معانی، ارزش‌ها و فلسفه‌های عمیق انسانی هستند. با این حال، گسترش هوش مصنوعی و تکنولوژی‌های مرتبط می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر زبان و ادبیات داشته باشد. در این بخش به بررسی ابعاد مختلف این تأثیرات پرداخته می‌شود:

۳-۳-۵- تهدیدات موجود در ترجمه ماشینی

اسلامی، را درک کند. این موضوع می‌تواند به تبعیض و نابرابری در دسترسی به خدمات و منابع اطلاعاتی منجر شود. تبعیض و نابرابری فرهنگی همچنین می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر فرصت‌های شغلی داشته باشد. در دنیای امروز که هوش مصنوعی به عنوان یکی از عوامل اصلی استخدام و استخدام مجدد شناخته می‌شود، اگر سیستم‌های هوش مصنوعی به صورت ناعادلانه عمل کنند، این می‌تواند به نابرابری‌های جدی در بازار کار منجر شود. به عنوان مثال، اگر یک الگوریتم استخدامی بیشتر بر اساس تجربیات و ویژگی‌های گروهی خاص عمل کند، ممکن است جوانان مسلمان و افرادی که از فرهنگ‌های خاصی می‌آیند، به دلیل تعصبات موجود در سیستم، از فرصت‌های شغلی محروم شوند. این تبعیض می‌تواند به نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی عمیق‌تری منجر شود.

۲-۳-۵- تأثیر بر زبان، ادبیات و هنر

گسترش هوش مصنوعی همچنین می‌تواند تأثیرات عمیقی بر ادبیات و هنر داشته باشد. با ورود تکنولوژی‌های جدید، نویسندگان و هنرمندان ممکن است به جای استفاده از تخیل و خلاقیت انسانی، به الگوریتم‌ها و نرم‌افزارها برای تولید آثار خود روی آورند. این موضوع می‌تواند به تولید آثار هنری و ادبی سطحی و غیر اصیل منجر شود. در فرهنگ اسلامی، ادبیات به عنوان وسیله‌ای برای انتقال معانی عمیق و ارزش‌های انسانی شناخته می‌شود. اما اگر نویسندگان به جای خلاقیت انسانی، به تولید محتوا با استفاده از الگوریتم‌ها روی آورند، این ممکن است منجر به از دست رفتن ارزش‌های انسانی و فرهنگی در آثار ادبی شود.

تکنولوژی هوش مصنوعی می‌تواند چالش‌هایی را در حفظ و ترویج زبان‌های بومی به وجود آورد. اگر به طور مداوم بر روی زبان‌های بین‌المللی تمرکز شود، این می‌تواند به نادیده گرفتن زبان‌های محلی و عدم توجه به ترویج آن‌ها منجر شود. چنین وضعیتی می‌تواند به تدریج باعث کاهش تنوع زبانی و فرهنگی در جامعه شود. در جوامع اسلامی که زبان عربی و دیگر زبان‌های محلی دارای اهمیت فرهنگی و دینی هستند، نادیده گرفتن این زبان‌ها می‌تواند به تهدیدی برای هویت فرهنگی و اجتماعی منجر شود. به‌عنوان مثال، اگر نسل‌های آینده نتوانند به درستی زبان عربی را یاد بگیرند و از آن برای فهم متون دینی و ادبی استفاده کنند، این می‌تواند به کاهش ارتباط آن‌ها با میراث فرهنگی و دینی‌شان منجر شود.

از طرفی گسترش هوش مصنوعی همچنین می‌تواند تأثیرات مثبتی بر یادگیری و آموزش زبان داشته باشد. با استفاده از تکنولوژی‌های هوش مصنوعی، می‌توان برنامه‌های آموزشی و نرم‌افزارهای یادگیری زبان را بهبود بخشید و به افراد کمک کرد تا زبان‌های جدید را سریع‌تر و مؤثرتر یاد بگیرند. این موضوع می‌تواند به ترویج زبان‌های محلی و ادبیات غنی آن‌ها کمک کند. با این حال، اگر سیستم‌های هوش مصنوعی به‌طور ناآعادانه طراحی شوند و فقط بر روی زبان‌های بین‌المللی تمرکز کنند، این می‌تواند به نادیده گرفتن زبان‌های محلی و تضعیف فرهنگ‌های مرتبط با آن‌ها منجر شود.

۶- راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش چالش‌ها

۶-۱- تدوین سند بین‌المللی در چهارچوب‌های اخلاقی اسلامی

یکی از چالش‌های اصلی در زمینه زبان، استفاده از سیستم‌های ترجمه ماشینی است. این سیستم‌ها که معمولاً بر پایه الگوریتم‌های هوش مصنوعی کار می‌کنند، می‌توانند به سرعت متون را از یک زبان به زبان دیگر ترجمه کنند. اما این ترجمه‌ها اغلب شامل خطاهایی هستند که به دلیل عدم درک کامل معانی فرهنگی و زبانی به وجود می‌آیند (کریمی فرد، ۲۰۲۵). به‌ویژه در زبان عربی و ادبیات اسلامی، زیبایی‌ها و ظرافت‌های زبانی به راحتی در ترجمه‌های ماشینی نادیده گرفته می‌شوند. به‌عنوان مثال، اشعار و نثرهای ادبی که دارای معانی عمیق و نمادین هستند، ممکن است در ترجمه به زبان‌های دیگر، به صورت سطحی و نادرست ارائه شوند. این موضوع می‌تواند به تحریف معانی و از بین رفتن زیبایی‌های ادبی منجر شود و نسل‌های آینده را از درک صحیح و عمیق زبان و ادبیات اسلامی محروم کند.

۵-۳-۴- استفاده از زبان‌های محلی

با گسترش هوش مصنوعی، ممکن است زبان‌های محلی و قومی تحت تأثیر قرار گیرند. سیستم‌های هوش مصنوعی معمولاً بر روی زبان‌های بین‌المللی و رایج تمرکز دارند و زبان‌های کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند. این موضوع می‌تواند به کاهش استفاده از زبان‌های محلی و در نتیجه، تضعیف فرهنگ‌های مرتبط با آن‌ها منجر شود. در جوامع اسلامی و خصوصاً ایران، زبان‌های محلی مانند کردی، فارسی، اردو و ... بخش مهمی از هویت فرهنگی و اجتماعی هستند. اگر هوش مصنوعی به این زبان‌ها توجه نکند، ممکن است نسل‌های آینده از یادگیری و حفظ این زبان‌ها بازمانند و به تدریج این زبان‌ها به فراموشی سپرده شوند.

دوره‌های آموزشی در مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز فرهنگی می‌شود. با توجه به استفاده گسترده جوانان از فضای دیجیتال، چنین آموزشی نه تنها سواد دیجیتال را ارتقا می‌دهد، بلکه جامعه را در برابر چالش‌های این فناوری آماده می‌سازد.

آموزش جامعه برای درک محدودیت‌ها و خطرات هوش مصنوعی و تشویق به تفکر انتقادی و طراحی دوره‌های فقه و هوش مصنوعی در مدارس علوم دینی برای تربیت مجتهدین آشنا با فناوری برای طراحی سیستم‌های سازگار با شریعت مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. تحقیقات انجام شده با توجه به مقالات چاپ شده در نشریات اسلامی نشان‌دهنده این توجه جدی به چالش‌های هوش مصنوعی با رویکرد دینی-اسلامی است (اکبری فر، ۱۳۹۴، ص ۱۳۷). آگاهی از عملکرد الگوریتم‌های پلتفرم‌هایی مانند فیسبوک، یوتیوب و تیک‌تاک که چگونه با ایجاد "اتاق پژواک" تنها اطلاعات همسو با دیدگاه‌های کاربران را نمایش می‌دهند گامی ضروری در تشخیص اخبار جعلی از واقعیت و خروج از چرخه تقویت تعصبات است. با توجه به تأثیرات گسترده این فناوری بر زندگی اجتماعی و فرهنگی، ضرورت دارد که دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمی به بررسی‌های بیشتری در این زمینه پرداخته و راهکارهای مؤثری برای تطبیق هوش مصنوعی با اصول اسلامی ارائه دهند. این تحقیقات می‌توانند به عنوان مبنایی برای توسعه پایدار و عادلانه هوش مصنوعی در جوامع اسلامی عمل کنند. برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارها در زمینه هوش مصنوعی در ایران نیز به افزایش آگاهی و تبادل نظر در مورد چالش‌های آن کمک کرده است. به عنوان مثال، کنفرانس‌های علمی در حوزه فناوری اطلاعات و هوش مصنوعی، به بررسی مسائلی چون حریم خصوصی و تبعیض در سیستم‌های هوش مصنوعی پرداخته‌اند و پژوهشگران ایرانی بر اهمیت رعایت

تدوین یک سند بین‌المللی برای کاهش تأثیرات منفی هوش مصنوعی بر فرهنگ اسلامی نیازمند همکاری کشورهای اسلامی، نهادهای علمی، فقهی و فناوری است. تدوین استانداردهای اسلامی با همکاری سازمان همکاری اسلامی برای توسعه و استفاده از هوش مصنوعی، مانند رعایت عدالت، حریم خصوصی و جلوگیری از ترویج محتوای مغایر با شریعت با ایجاد پایگاه‌های داده تخصصی با مشارکت مراکز دینی مانند الازهر یا حوزه علمیه قم برای آموزش مدل‌ها و برای تعیین اصولی مانند ممنوعیت استفاده از هوش مصنوعی در تولید محتوای خلاف عفت و الزام به شفافیت الگوریتم‌ها در تولید محتواها و بکارگیری اصول اخلاقی و اجتماعی اسلامی مانند تأکید بر زیبایی تنوع فرهنگی و اهمیت حفظ و ترویج آن.

پذیرش این اصل که هیچ فرهنگی برتر از دیگری نیست و همه فرهنگ‌ها شایسته احترام هستند؛ همچنین مقابله با هرگونه تلاشی برای تحمیل فرهنگی یا تضعیف هویت‌های فرهنگی بومی از طریق تأکید بر مسئولیت دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در قبال حفظ و ترویج تنوع فرهنگی و ایجاد سازوکارهای نظارتی جهت جلوگیری از هرگونه سوءاستفاده از قدرت فرهنگی می‌تواند یک گام مهم در جهت حفظ تنوع فرهنگی و جلوگیری از سلطه فرهنگی کشورهای غربی باشد؛ با این حال، موفقیت این سند به همکاری و تعهد همه کشورهای اسلامی و نیز جامعه بین‌المللی بستگی دارد.

۶-۲- تقویت سواد دیجیتال

توانمندسازی جامعه در حوزه هوش مصنوعی نیازمند آموزش همگانی است که این امر شامل یاد دادن مفاهیم پایه‌ای، کاربردها و پیامدهای هوش مصنوعی از طریق برگزاری

هویت، تبعیض فرهنگی، تأثیر بر زبان و ادبیات و مسائل اخلاقی است. برای مواجهه با این چالش‌ها، ضروری است که جامعه اسلامی به بررسی عمیق‌تر و تدوین اصول و راهکارهای مؤثر بپردازد تا ضمن حفظ هویت فرهنگی، از مزایای هوش مصنوعی بهره‌مند شود و از تأثیرات منفی آن جلوگیری کند. چالش‌های هویت و خودآگاهی ناشی از گسترش هوش مصنوعی در جوامع اسلامی به عنوان موضوعی حیاتی و نیازمند توجه و بررسی جدی مطرح است. این چالش‌ها می‌تواند به بحران هویتی، کاهش خودآگاهی، تأثیرات منفی بر روابط اجتماعی و تغییر در تصویر خود منجر شود. بنابراین، ضروری است که جامعه اسلامی به تدوین راهکارهای مؤثر در جهت حفظ هویت فرهنگی و تقویت خودآگاهی پرداخته و نسل‌های آینده را برای مواجهه با این چالش‌ها آماده کند. تبعیض و نابرابری فرهنگی ناشی از گسترش هوش مصنوعی به عنوان یک چالش جدی در جوامع اسلامی مطرح است. این چالش‌ها می‌توانند به تعصبات موجود در داده‌های آموزشی، عدم شمولیت در طراحی و توسعه، تأثیر بر فرصت‌های شغلی، نادیده گرفتن زبان و فرهنگ و تأثیر بر هویت فرهنگی منجر شوند. بنابراین، ضروری است که جامعه اسلامی به بررسی و تحلیل عمیق‌تری از این موضوع پرداخته و راهکارهای مؤثری برای مقابله با آن تدوین کند. تأثیر هوش مصنوعی بر زبان و ادبیات به عنوان یک چالش جدی در جوامع اسلامی مطرح است. این تأثیرات می‌توانند شامل تهدیدات موجود در ترجمه ماشینی، کاهش استفاده از زبان‌های محلی، تأثیر بر ادبیات و هنر، چالش در حفظ و ترویج زبان و تأثیر بر یادگیری و آموزش زبان باشند. بنابراین، ضروری است که جامعه اسلامی به بررسی و تحلیل عمیق‌تری از این موضوع پرداخته و راهکارهای مؤثری برای حفظ زبان و ادبیات غنی خود تدوین

قواعد فقهی-اسلامی در طراحی این سیستم‌ها تأکید کرده و پیرامون مسائل فقهی و اخلاقی مرتبط با این فناوری به بحث و بررسی پرداخته اند.

۶-۳- توسعه هوش مصنوعی بومی

هوش مصنوعی بومی می‌تواند با درک عمیق از بافت فرهنگی، زبان، هنجارها و چالش‌های خاص جامعه، راه‌حل‌های هوشمندانه و متناسبی ارائه دهد. استفاده از داده‌های فرهنگی و دینی بومی و داخلی جهت آموزش مدل‌ها و کاهش وابستگی به سیستم‌های خارجی می‌تواند از طریق تولید محتوای همسو با فرهنگ ملی و دینی، در برابر محتوای نامتناسب غربی ایستادگی کند. هوش مصنوعی می‌تواند با شناسایی و تحلیل محتوای مخرب یا نامناسب فرهنگی، از انتشار آن جلوگیری کرده و محتوای جایگزین و سازنده را ترویج دهد. این امر نیازمند تعریف دقیق و بومی از مصادیق تهاجم فرهنگی است. این تعریف باید شامل ارزش‌ها، باورها، آداب و رسوم و سایر عناصر فرهنگی باشد که مبتنی بر فرهنگ اسلامی می‌باشد. در مجموع، توسعه هوش مصنوعی بومی برای کنترل چالش‌های فرهنگی، فرصت‌ها و چالش‌های فراوانی را به همراه دارد. با برنامه‌ریزی دقیق و توجه به ملاحظات اخلاقی و اجتماعی، می‌توان از این فناوری برای حفظ و ترویج فرهنگ بومی و مقابله با تهاجم فرهنگی استفاده کرد.

۷- نتیجه‌گیری

گسترش هوش مصنوعی به عنوان یک پدیده نوین، چالش‌های متعددی را برای فرهنگ‌های ریشه‌دار به‌ویژه فرهنگ اسلامی به همراه دارد. این چالش‌ها شامل تغییر در ارزش‌ها، بحران

رستمی، ج. تأثیر هوش مصنوعی بر حقوق بشر: چالش‌ها و فرصت‌ها. فصلنامه مطالعات حقوق بشر ۱۳۹۸، 12(3), 15-30.

رضایی، سید محمد. «قاعده نفی سبیل و ابعاد آن در فقه اسلامی»، فصلنامه فقه و حقوق اسلامی، ۱۳۹۸.

زارعی، م. مسئولیت‌پذیری در تصمیم‌گیری‌های هوش مصنوعی: چالش‌ها و راهکارها. فصلنامه پژوهش‌های حقوقی ۱۴۰۰، 8(2), 45-60.

دانشور، مهشید، ۱۴۰۳، تأثیرات هوش مصنوعی بر روابط اجتماعی و فرهنگی، اولین همایش بین‌المللی معلمان برتر، مسجد سلیمان، <https://civilica.com/doc/2174217>

خلیلی، م. چالش‌های هوش مصنوعی از منظر فقه اسلامی: بررسی قاعده نفی سبیل. فصلنامه فقه و حقوق اسلامی ۱۵(۲)، ۱۴۰۰، ۶۰-۴۵.

سلیمی، ر. اخلاق هوش مصنوعی و قاعده نفی سبیل در فقه اسلامی. مجله اخلاق اسلامی ۱۴۰۱، 6(1), 27-40.

فاضل لنگرانی، محمد جواد. فقه فناوری‌های نوپدید. قم: مرکز فقهی ائمه اطهار، ۱۴۰۰. فتوره‌چی، محمد مهدی، دام عنکبوت، نقش شبکه‌های اجتماعی در برده‌داری جنسی، مجله خردورزی، شماره ۴، بهمن ۱۴۰۲

فلاحی، ر. بررسی ابعاد فقهی و اخلاقی هوش مصنوعی: قاعده نفی سبیل و چالش‌های آن. مجله فقه و حقوق اسلامی ۱۴۰۱، 15(1), 30-50.

کاظمی، ف. اخلاق در هوش مصنوعی: یک رویکرد اسلامی. مجله تحقیقات اخلاق اسلامی ۱۴۰۱، 4(2), 50-66.

کریمی، حسین. «هوش مصنوعی و چالش‌های فقهی»، فصلنامه مطالعات فقهی نوین، ۱۴۰۱.

کهن‌ترابی، میثم. بازخوانی چالش‌های قاعده نفی سبیل. مطالعات فقه و اصول، شماره ۲، ۱۴۰۱

مصباح‌یزدی، محمد تقی. آموزش فلسفه. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ری) (تا)

مردادزاده ف.، فیروزی، ن. و گل مکانی و کالبدشکافی رویکرد دینی در مواجهه با شبکه چالش‌های امنیتی هوش مصنوعی. معرفت و بصیرت اسلامی، ۲(۴)، ۱۰-۱۲۸، ۱۴۰۳

نجفی، م. هوش مصنوعی و چالش‌های هویتی در جوامع اسلامی. فصلنامه جامعه‌شناسی اسلامی ۱۳۹۹، 9(3), 120-135.

Cohen, J. E. (2013). What Privacy Is For. Harvard Law Review, 126(7), 1904-1933. doi:10.2307/23414482

Darfeshi, K., & Karimi Fard, L. (2025). Security of Islamic culture in the age of artificial intelligence. Civilica Conference Proceedings, 2194037. 8

کند. راهکارهایی مانند تدوین سند بین‌المللی در چارچوب های اخلاقی و اسلامی به کمک دیگر کشورهای مسلمان، تقویت سواد دیجیتال و همچنین توسعه هوش مصنوعی بومی از جمله راهکارهای مهم و تاثیر گذار جهت کنترل تاثیر هوش مصنوعی بر فرهنگ اسلامی می باشد.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.
از آقای دکتر عبدالله عزیززاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

قرآن کریم

اکبری، فرزندت، رسانه‌های تصویری و فرهنگ، تهران: نشر ساکو، ۱۳۹۱

بنی عامریان، م و فیروزی، ن، بررسی چالش‌های گسترش و سلطه هوش مصنوعی مبتنی بر قاعده نفی سبیل، مقاله چاپ شده در هجدهمین کنفرانس پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روانشناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی، ۱۴۰۴

حسینی‌نیا، م. بررسی فقهی و حقوقی هوش مصنوعی در نظام اسلامی. فصلنامه حقوق فقه اسلامی، ۱۱(۲)، ۷۳-۹۰، ۱۴۰۰

حسینی، ع. هوش مصنوعی و حریم خصوصی: چالش‌های اخلاقی و حقوقی. فصلنامه حقوق بشر، ۱۰(۱)، ۳۸-۵۲، ۱۴۰۰

Kadhim, M. A., & Al-Khalidi, A. (2021). The Role of Islamic Ethics in the Development of Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities. *Journal of Islamic Marketing*, 12(3), 496-511. doi:10.1108/JIMA-04-2020-0087

Lin, P., et al. (2017). Robot Ethics: The Ethical and Social Implications of Robotics. In *Robot Ethics 2.0: From Autonomous Cars to Artificial Intelligence* (pp. 1-15). Oxford University Press.

O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown Publishing Group.

Raji, I. D., & Buolamwini, J. (2019). Actionable Auditing: Investigating the Impact of Publicly Naming Biased Performance Results of Commercial AI Products. In *Proceedings of the 2019 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society* (pp. 1-7). ACM.

Moallem, Abbas. *Ethics and Artificial Intelligence: Challenges for Islamic Societies*. Springer, 2021.

